

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
Державний заклад
“ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К.Д УШИНСЬКОГО”

ЮНДІНА ОЛЕНА ВІКТОРІВНА

УДК 81'255:355.1: [821.161.2/821.134.2]

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВА ОБУМОВЛЕНІСТЬ
ЛЕКСИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ
В ПЕРЕКЛАДІ ТЕКСТІВ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕМАТИКИ
(на матеріалі іспанських та українських
офіційно-ділових та художніх текстів)

10.02.16 – перекладознавство

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Одеса – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії та практики перекладу з романських мов імені М. Зерова Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник кандидат філологічних наук, доцент
Калустова Ольга Михайлівна,
Інститут філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
з романських мов імені М. Зерова

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Коломієць Лада Володимирівна,
Інститут філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри теорії та практики перекладу
з англійської мови

кандидат філологічних наук, доцент
Бокова Поліна Михайлівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
доцент кафедри романських мов і перекладу

Захист відбудеться “01” березня 2013 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.053.05 Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського” (65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського” за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий “29” січня 2013 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Е. В. Ларіна

Підписано до друку 23.01.13 Формат 60 x 84/¹⁶
Гарнітура Times. Папір офсетний. Друк ризограф. Наклад 100 прим.
Ум. друк. арк. 1,25.

Надруковано в навчально-картографічному центрі ВІ КНУ
03680, Київ, вул. Ломоносова, 81

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

У сучасному українському перекладознавстві в рамках стильових та жанрових теорій перекладу вивчаються всі функціональні стилі, хоча ступінь дослідженості їх різний. В межах художнього стилю найширше досліджують невеликі за обсягом жанрові форми – казка, верлібр, народна балада, лімерик, епіграма, літературна пісня, сонет (С. Баснет, М. Бейкер, Л. Венуті, М.А. Венгренивська, В.В. Демецька, Л.В. Коломієць, В.Н. Комісаров, В.В. Коптілов, І. Левий, З.Д. Львовська, О.І. Макаренко, Т.Є. Некряч, М.О. Новікова, П. Рода Робертс, А.В. Федоров, О.І. Чередниченко). Менша кількість жанрів досліджувалась в офіційно-діловому стилі – діловий лист, міжнародна угода, міжнародний договір, заява, скарга, клопотання та патент (Г.Г. Верба, Г. Громова, О.І. Макаренко, М.О. Новікова, І.С. Орлова, І.Є Шаргай, О.І. Чередниченко). Логічним кроком у розвитку жанрових та стильових теорій перекладу можна вважати міжжанрові та міжстильові перекладознавчі порівняння, що об'єктивно засвідчується науковими працями українських перекладознавців (О.О. Мушніна, М.О. Павлов).

Тематична лексика як перспективний об'єкт дослідження вже позначена в українському перекладознавстві (Л.І. Вергун) та може слугувати основою для порівняння лексичних трансформацій в перекладі текстів різних стилів та жанрів (О.М. Калустова). Військова тематика достатньо повно відповідає вимогам репрезентативності, адже життя збройних сил є невід'ємною частиною життя суспільства, а виокремлення у теорії перекладу військового перекладу, яка перебуває у стані активного розвитку (В.В. Балабін, А.А. Білас, Т.Р. Кияк, К.О. Кошарний, Л.Л. Нелюбін, Г.М. Стрелковський, С.Я. Янчук), є визнанням його специфічної соціальної ролі.

Актуальність дослідження зумовлена насамперед необхідністю подальшого розвитку стильових та жанрових теорій перекладу в українському перекладознавстві. Поступово посилюється напрямок міжжанрових та міжстильових перекладознавчих порівнянь. Тексти різних стилів та жанрів можна порівнювати не тільки за граматичними, а й лексичними перекладацькими трансформаціями, що стає можливим за умови наявності в них єдиної тематики (військової). Комплексне перекладознавче порівняння лексичних трансформацій в перекладі текстів військової тематики офіційно-ділового та художнього стилів робить дане дослідження своєчасним.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі теорії та практики перекладу з романських мов імені М.Зерова Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка в межах наукової теми, що розробляється в Інституті філології за № 06 БФ 044-01 “Розвиток і взаємодія мов та літератур в умовах глобалізації”, зокрема підтеми “Концептуальні картини романських та германських мов у контексті сучасного перекладознавства”.

Мета дослідження полягає в тому, щоб через аналіз трансформацій військової лексики виявити закономірності перекладу текстів військової

тематики та їхню обумовленість жанровими та стильовими характеристиками. Для досягнення зазначеної мети передбачено виконання таких **завдань**:

- обґрунтувати можливість використання тематичної лексики як основи для порівняння лексичних трансформацій паралельних текстів, що належать до різних жанрів та стилів
- охарактеризувати поняття “текст військової тематики” в контексті жанрових та стильових проблем перекладу
- визначити у перекладознавчій перспективі семантичну організацію військової лексики і особливості її функціонування в текстах військової тематики офіційно-ділового та художнього стилів
- проаналізувати трансформації у військовій лексиці під кутом зору їхньої зумовленості стилетворчими та жанротворчими чинниками
- дослідити трансформації у військовій лексиці в перекладі текстів військової тематики офіційно-ділового та художнього стилів
- порівняти зумовленість лексичних трансформацій в текстах військової тематики офіційно-ділового та художнього стилів.

Об’єктом дослідження є тексти військової тематики іспанською та українською мовами та їх переклади відповідними мовами, що належать до різних жанрів офіційно-ділового та художнього стилів.

Предметом дослідження є лексичні трансформації в текстах військової тематики різних жанрів офіційно-ділового та художнього стилів.

Матеріалами дослідження є оригінальні іспаномовні та україномовні тексти офіційно-ділового (вербальна нота, інформаційна доповідь), художнього (оповідання, детективний роман, воєнний роман, драма) стилів та переклади українською та іспанською мовами. До матеріалу дослідження увійшли переклади, виконані не лише з іспанської на українську, а й з української на іспанську мови. Такий підхід до формування емпіричної бази пояснюється та виправдовується тим, що лексичні трансформації аналізуються під кутом зору їхньої зумовленості жанром та стилем, тобто у стилістичному аспекті, а не в плані виявлення лексичних відповідників. Тексти офіційно-ділового стилю, що включені в емпіричний матеріал дисертаційної роботи, були відібрані за період з 2000 до 2011 року. Оскільки листування у міжнародній військовій співпраці не призначене для публічного представлення, у роботі описуються лише ті вербальні ноти, які надруковані у додатках.

Загальна кількість проаналізованих повнозначних лексичних одиниць оригіналів та перекладів дорівнює 148 268.

Методи дослідження. В роботі було застосовано порівняльно-перекладознавчий і контрастивно-перекладознавчий аналіз паралельних текстів для виявлення їх жанрових та стильових особливостей. Метод аналізу та синтезу використовувався для визначення поняття “текст військової тематики”.

Стилістичний експеримент використовувався для пошуку можливих перекладацьких рішень у випадках, коли в перекладі вжито неадекватні/нееквівалентні відповідники. Структурний аналіз застосовувався для визначення структури текстів і лексико-семантичних полів. Метод моделювання використано для організації позамовних чинників ситуацій перекладу в дві комплексні ієрархізовані моделі. Компонентний аналіз застосовувався для виявлення основних елементів теоретичних положень науковців та виявлення семного складу слів. Метод зовнішньої інтерпретації полягав у виокремленні текстів військової тематики з-поміж текстів іншої тематики і відокремлення від текстів воєнної тематики. Метод внутрішньої інтерпретації полягав у внутрішній організації текстів військової тематики, як об'єкта дослідження за стильовими та жанровими ознаками та їх особливостями. При аналізі військової лексики та її організації у лексико-семантичні поля використовувались такі математичні методи, як кон'юнкція (виявленні збігу двох полів) та диз'юнкція (виявлення розбіжних частин двох полів). Проводились також кількісні підрахунки лексичних трансформацій. Основним методом для формування емпіричного корпусу був метод суцільної вибірки.

Наукова новизна. В дисертаційному дослідженні вперше в українському перекладознавстві здійснено міжжанровий та міжстильовий перекладознавчий порівняльний аналіз лексичних трансформацій на матеріалі текстів військової тематики офіційно-ділового та художнього стилів. Як основу для здійснення такого аналізу, а також критерій формування емпіричного корпусу запропоновано використовувати тематику текстів, яка виявляється в них через лексичні одиниці. В роботі виявлені позамовні комунікативні чинники, що зумовлюють переклад, вся сукупність яких поєднана на основі чинника адресованості в двох моделях ситуацій перекладу. Запропоновано і обґрунтовано чинник “понятійна система повідомлення” як ключовий позамовний фактор перекладу текстів офіційно-ділового стилю. Надано визначення поняттю “текст військової тематики” і визначено його співвідношення з військовими текстами, що є об'єктами військового перекладу. Вперше в українському перекладознавстві досліджено такий жанр як “вербальна нота”.

Теоретичне значення полягає у тому, що отримані результати можуть бути використані у розробці основ для міжжанрових та міжстильових перекладознавчих порівнянь. Здійснений теоретичний аналіз дозволив організувати вже відомі перекладознавчі позамовні чинники у двох моделях ситуацій перекладу на основі чинника адресованості. Це створює основу для

типології ситуацій перекладу і типологічної класифікації паралельних текстів. Визначення та застосування поняття тексту військової тематики дає методологічну основу для подальших широких міжжанрових та міжстильових розвідок у перекладознавстві на матеріалі текстів різної тематики в різних парах мов.

Результати дисертаційного дослідження становлять внесок у розвиток жанрових та стильових теорій перекладу, теорії військового перекладу та загальної теорії перекладу. Внесок до часткової теорії перекладу для пари мов українська – іспанська полягає у дослідженні стилістичних, лексичних, граматичних, фонетичних, пунктуаційних проблем перекладу. Вивчались такі питання, як переклад військових термінів, вжитих у нетермінологічному значенні, суфіксальні словотворення, синтаксична організація речення.

Практичне значення полягає у тому, що результати роботи будуть корисними для перекладачів офіційно-ділових документів, художніх творів, а також для військових перекладачів. Результати дослідження можуть бути використані на заняттях зі стилістики іспанської мови (розділи “Теоретичні основи досліджень текстів різних стилів та жанрів”, “Жанротворчі та стилетворчі чинники перекладу текстів військової тематики офіційно-ділового стилю”, “Жанротворчі та стилетворчі чинники перекладу текстів військової тематики художнього стилю”), порівняльної стилістики іспанської та української мов, у спецкурсах “Семантико-стилістичні особливості перекладу текстів різних жанрів”, “Основи редагування і перекладу текстів” (розділи “Жанротворчі та стилетворчі чинники перекладу текстів військової тематики офіційно-ділового стилю”, “Жанротворчі та стилетворчі чинники перекладу текстів військової тематики художнього стилю”), у курсах з основ військового перекладу (розділи “Теоретичні основи досліджень текстів різних стилів та жанрів”, “Жанротворчі та стилетворчі чинники перекладу текстів військової тематики офіційно-ділового стилю”). Матеріали дослідження особливостей перекладу вербальних нот можуть бути використані на заняттях з укладання та перекладу дипломатичних документів на факультетах та в інститутах міжнародних відносин.

Основні положення, що виносяться на захист:

1. Тематична лексика є основою для порівняння лексичних трансформацій у перекладах текстів різних жанрів та стилів, оскільки вона не є оказіональною і функціонує за загальними лінгвістичними законами. Тема, яка

виявляється в тематичній лексиці, є закономірною основою для об'єднання текстів у цілісний об'єкт перекладознавчого дослідження.

2. Функціонування мовних засобів в оригіналі та лексичні трансформації в перекладі зумовлюються сукупністю стилетворчих та жанротворчих чинників, які інтегруються у цілісний комплекс на основі чинника адресованості.

3. Ситуації перекладу на основі чинника адресованості розділяються на два типи. До першого типу відносяться повідомлення, які адресовані іншомовному комуніканту і передбачають переклад. У таких ситуаціях переклад є ланкою єдиного акту двомовного спілкування. До другого типу відносяться повідомлення, які адресовані одномовному з автором оригіналу комуніканту і не передбачають переклад. У таких випадках створення оригіналу та створення перекладу становлять два окремі акти спілкування.

4. Функціонування та трансформації тематичної лексики в текстах офіційно-ділового стилю зумовлюються насамперед чинником понятійної системи повідомлення. Понятійна система офіційно-ділового повідомлення – це сукупність значень, які відбивають предмет розмови і матеріалізуються в таких мовних засобах, як терміни. Неадекватність лексичних трансформацій в перекладі текстів різних жанрів офіційно-ділового стилю призводить до порушення його понятійної системи.

5. Спільним для перекладу текстів офіційно-ділового та художнього стилів є використання тих самих трансформацій. Однак адекватність лексичних трансформацій оцінюється за різними критеріями. В перекладі текстів художнього стилю основним критерієм оцінки є відтворення ідейно-образної структури, а в перекладі текстів офіційно-ділового стилю таким критерієм виступає понятійна система повідомлення.

6. Застосування лексичних трансформацій у текстах різних жанрів офіційно-ділового стилю замість використання наявних у цільовій мові еквівалентів веде до негативної стилізації тексту перекладу. Це відрізняє застосування лексичних трансформацій у перекладі текстів різних жанрів художнього стилю, де невикористання еквівалентів може спричинювати як негативну, так і позитивну стилізацію перекладу.

Апробація результатів дослідження Теоретичні положення та практичні результати дисертації обговорювались на перекладознавчих семінарах факультету іноземних мов та військового перекладу Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка (2006-2009 рр.). Основні положення та результати дослідження викладено в доповідях на семи міжнародних науково-практичних конференціях: “Військова освіта та наука: сьогодення та майбутнє” (Київ, 2006 р., 2007 р., 2008 р., 2009 р., 2010 р., 2011

р., 2012 р.), *одній* Всеукраїнській конференції молодих учених “Діалог культур: лінгвістичний і літературознавчий виміри” (Київ, 2008 р.), *двох* науково-практичних конференціях “Актуальні задачі фінансового, психологічного, правового, топогеодезичного, радіотехнічного та лінгвістичного забезпечення підрозділів та частин Збройних сил України” (Київ, 2008 р., 2010 р.), *одному* міжвузівському науково-практичному семінарі “Актуальні проблеми іншомовної підготовки в сфері національної безпеки” (Київ, 2012 р.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження знайшли відображення у 5 статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях із філологічних наук, та 5 тезах виступів на наукових конференціях.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 264 сторінок, із них 172 – основного тексту. Список використаної літератури складається з 344 позицій, із них 277 – теоретичної літератури, 35 – довідкової літератури, 32 – джерел емпіричного матеріалу дослідження.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується вибір теми дослідження, актуальність проблеми, зв'язок із науковими темами установи, в якій виконана робота, визначається мета та завдання роботи, зазначаються методи дослідження, наукова новизна, теоретичне та практичне значення роботи, описується матеріал дослідження, сформульовані основні положення, що виносяться на захист. У вступі також міститься інформація про апробацію отриманих результатів дослідження, відомості про публікації, структуру та обсяг роботи.

У **першому розділі “Теоретичні основи досліджень текстів різних стилів та жанрів”** розглядається історія питання стилістичних проблем перекладу в рамках офіційно-ділового та художнього стилів. Аналіз праць науковців, які займалися проблемою жанрово-стильової обумовленості лексичних трансформацій в перекладі, дозволив сформулювати такий список позамовних стилетворчих та жанротворчих чинників: адресант, перекладач, адресат, адресованість, тема, ідейно-образна структура твору, міжкультурні розбіжності, умови комунікації, обставини комунікації.

Значний потенціал для комплексного моделювання впливу позамовних чинників на переклад має адресованість. Оскільки він не може розглядатися сам по собі, а імплікує врахування категорій адресанта, адресата, мети спілкування, функції тексту на його основі можна запропонувати дві моделі ситуації перекладу.

Перша модель представляє ситуацію, коли оригінал адресований іншомовному з автором оригіналу комуніканту. Переклад оригінального тексту передбачається вже при його створенні. В другу групу об'єднуються ситуації, коли оригінал створюється для одномовного з автором оригіналу комуніканту. Створення такого тексту не передбачає його перекладу. Запропоновані моделі можуть використовуватися в порівняльних дослідженнях пар паралельних текстів, що належать до різних функціональних стилів та жанрів. Дія стилетворчих та жанротворчих чинників проявляється в перекладацьких трансформаціях і досліджується через них.

У розділі досліджується когнітивна цінність порівняння для перекладознавства. Порівняння різних явищ на спільній основі дозволяє наочніше виявити і глибше зрозуміти розбіжності між ними.

Особливо цінною є можливість порівняння не лише граматичних, а й лексичних трансформацій у міжжанровій та міжстильовій площині. Це можливо на основі такого позамовного чинника як тема спілкування. Паралельні тексти різних жанрів та стилів об'єднуються в клас об'єктів порівняння за ознакою спільної теми, тобто лексичних одиниць, що належать до певної тематичної групи. На цій основі можуть порівнюватися як відтворення тематичної лексики в перекладі, так і його зумовленість позамовними чинниками.

Основою для порівняння лексичних трансформацій в текстах офіційно-ділового та художнього стилів у даній роботі запропоновано військову тематику, яка знаходить своє лексичне вираження в текстах різних жанрів та стилів. Військова лексика організується у лексико-семантичне поле. Проводиться розмежування військової та воєнної лексики на основі зіставлених базових понять “збройні сили” та “війна”.

У другому розділі **“Жанротворчі та стилетворчі чинники перекладу текстів військової тематики офіційно-ділового стилю”** вивчається зумовленість перекладу текстів військової тематики офіційно-ділового стилю таких жанрів, як “вербальна нота” та “інформаційна доповідь”. У дисертації представлено детальний описовий аналіз таких жанрів як вербальна нота та інформаційна доповідь, оскільки вони не розглядалися раніше в українському перекладознавстві.

Високий ступінь жанрової стандартизованості вербальної ноти висуває максимально точне відтворення в перекладі не лише змісту, а й форми документа (композиція та реквізити). Особливістю вербальної ноти є її подвійна тематика: військова, яка є предметом розмови, та дипломатична, що відбиває канал зв'язку.

Серед трансформацій військової лексики було виявлено вилучення,

додавання, заміни. Виявлені в перекладі вилучення та додавання не порушують еквівалентності на рівні тексту, оскільки зумовлені узусом української мови в офіційній сфері. Неадекватні заміни спостерігаються у лексико-семантичному мікрополі “посади” і мають негативні наслідки, оскільки в перекладі відбувається втрата адекватних позначень. Негативні наслідки заміни лексики на позначення посад виявляються у втраті адекватних позначень військових посад Міністерства оборони Королівства Іспанія (*General Consejero Togado* - *генерал-радник вдягнений у тогу* замість ‘*головний військовий суддя*’). Одиниці лексико-семантичного мікрополя “посади” позначає військові реалії, а також може бути джерелом хибних друзів перекладача і тому створює труднощі для перекладу (*auditor* - *аудитор* замість ‘*військовий прокурор*’).

Заміни відбуваються також із причин невикористання існуючого еквівалента (*reclutamiento* – *комплектування особовим складом* замість ‘*призов*’); неадекватних заміни одного поняття оригіналу двома в перекладі (*presentación oficial de acreditación* - *офіційне представлення і акредитація* замість ‘*офіційне представлення з нагоди акредитації*’). При перекладі таких лексичних одиниць, які є позначенням військових реалій, доцільно застосовувати військово-країнознавчий аналіз.

Жанр інформаційної доповіді характеризується композиційною єдністю повідомлення про предмет спілкування. Оскільки основним лексичним наповненням інформаційної доповіді є військові терміни, то в перекладі використовуються еквівалентні відповідники. Використання ж нееквівалентних відповідників спричиняють підміну понять у перекладі.

Серед трансформацій військової лексики виявлено вилучення, додавання та заміни. Вилучення в перекладі можуть бути виправдані досягненням стилістичної адекватності (уникнення повтору); додавання можна вважати плеонастичним, що може пояснюватися прагненням перекладача найповніше передати значення. На відтворенні понять вилучення та додавання не позначаються, через що ці трансформації можна вважати адекватними.

Нееквівалентні заміни відбулись із причин невикористання існуючого еквівалента (*військова частина* - *gran unidad* замість ‘*unidad*’), заміни понять у перекладі (*Головнокомандувач* - *Mando* замість ‘*Jefe*’). Випадок нееквівалентної заміни в перекладі може пояснюватися наявністю хибного друга перекладача (*академія* - *academia* замість ‘*escuela*’). У Збройних силах України така навчальна структура як *академія* проводить підготовку висококваліфікованих офіцерів, які вже мають вищу військову освіту. В іспанській мові лексема *Academia* вживається для позначення навчального закладу, де отримують середньо-спеціальну освіту. Вищі навчальні заклади Іспанії позначаються лексемою *centro docente* або *escuela*.

З 21 трансформації 15 є неадекватними, оскільки замість існуючих еквівалентів використані інші нееквівалентні відповідники. Ці нееквівалентні лексичні заміни призводять до заміни понять.

Стилістичний експеримент показав, що у 15 випадках неадекватного перекладу адекватність була цілком досяжною за рахунок використання еквівалентів. За рахунок неадекватних перекладацьких рішень рівень використання еквівалентів знижено з можливих 96,4% до реально використаних 87,4%. Адекватні трансформації складають 3,6%.

Основними причинами існування лексичних труднощів в текстах офіційно-ділового стилю є відсутність в мові перекладу відповідників нових термінів, особливості багатозначності іспанських та українських слів, особливості словотвору і термінотворення в іспанській та українській мовах.

Критерієм оцінки адекватності перекладу вербальної ноти та інформаційної доповіді має бути відтворення понятійної системи повідомлення. В проаналізованому емпіричному корпусі офіційно-ділових текстів середній відсоток еквівалентів у перекладі військової лексики складає 82,2%.

Ситуація перекладу вербальної ноти та інформаційної доповіді відповідає моделі 1, за якою створення оригінальних текстів передбачає переклад.

У третьому розділі **“Жанротворчі та стилетворчі чинники перекладу текстів військової тематики художнього стилю”** вивчається зумовленість перекладу текстів військової тематики художнього стилю таких жанрів як “оповідання”, “детективний роман”, “воєнний роман” та “драма”. Ситуація перекладу художніх текстів незалежно від жанру відповідає моделі 2.

У перекладі оповідання Артуро Услара Пьєтрі “Танок під барабан” окрім еквівалентів використовуються такі трансформації, як додавання, вилучення та заміни. Адекватними є додавання, коли в перекладі позначення персонажа є більш повним, ніж в оригіналі (*comisario* – *комісар Ньйо Гаснар*). Неадекватними є додавання, що не виправдані оригіналом; це призводить до порушень в ідейно-образній структурі твору.

Вилучення приводить до збіднення мікрообразів твору або їхньої втрати. Наприклад термін *compañía* вилучається зі складносурядного речення разом із цілим реченням, до якого він входить: *Los hombres de la compañía pujaban a cada golpe, pero el grito del castigado no se oía porque la banda tocaba sin cesar y con toda fuerza aquella pava.* – Проте криків дезертира не було чути, бо оркестр гучно грав марш. Вилучення в цьому випадку значно спрощує мікрообраз. Порівняйте: *Солдати роти здригалися з кожним ударом батога, але криків покараного не було чути, бо оркестр грав марш без зупинки та на повну гучність.* Образ солдатів, які співчували дезертиру, є суттєвим у

структурі макрообразу покарання. Вилучення мікрообразу в перекладі виключає можливість таких асоціацій у читача.

Особливо суттєвими є втрати від вилучень військових реалій та лексем з високою образністю.

Заміни, що спираються на вживання референтно синонімічних позначень, не порушують образної системи твору і є адекватними. Заміна при повторній номінації еквівалентного відповідника на нееквівалентний є відносно адекватною через дистанційованість номінацій у тексті перекладу.

Вживання зазначених трансформацій призвело до втрат на рівні образу та ідейно-образної структури, що можна вважати негативною стилізацією в перекладі (за В.В. Коптіловим).

Ідейно-образна структура детективного роману Маріо Варгаса Льйоси “Хто вбив Паломіно Молеро?” характеризується особливостями, що пов’язані з його жанром. Усі образи мають експліцитну словесну форму і легко виникають в уяві читача. Образна система детективу відбиває денотативний аспект описуваних подій. Метафоричність, емоційність та інтуїтивність, як ознаки художнього образу, в даному жанрі поступаються інформативності, тобто насиченості змістовою інформацією. В детективному романі переважають такі образи як образи-персонажі, образи-вчинки, образи-роздуми, присутні також образи-емоції. Вони апелюють до спостережливості читача та його логічного мислення. В романі відсутні образи, які для свого сприйняття вимагають інтуїтивного “домислювання”. Ідея твору формується сюжетом - розв’язанням логічної задачі і спирається на образну систему.

Лексичні трансформації, які вжиті у перекладі детективного роману (додавання, вилучення, заміна, генералізація, конкретизація) загалом не порушують жанрової своєрідності тексту та його ідейно-образної структури.

Додавання в перекладі зумовлюється розбіжностями в нормах та узусі іспанської та української мов. Нульові номінації, які виражаються займенником або дієслівною формою, в іспанській мові створюють передумови для додавань в українській. Вилучення спостерігаються при повному вилученні речення або його частини в тексті перекладу.

Лексичні заміни зумовлюються тим, що для називання кожного персонажа в оригіналі вживається низка позначень, які вступають у референтно синонімічні відношення на основі предметної ситуації; аналогічна низка референтно синонімічних позначень створюється і в перекладі. В межах синонімічних рядів заміни можна вважати адекватними, тому що вони залишають можливість однозначної ідентифікації персонажа, не спричиняють втрат і не додають нових значень.

Генералізація при відтворенні лексики, яка позначає військову форму одягу та знаки розрізнення військових не призводить до змістовних втрат в перекладі. Відтворення шляхом генералізації лексичних одиниць, які виконують образотворчу функцію, веде до збіднення та спрощення образу.

Конкретизація спостерігалась у перекладі лексики, що позначає зброю. *El que tenía el arma, la sombra que echaba fuego cada vez que miraba al muchacho.* – Другий, з **пістолетом**, що спопеляв поглядом хлопця. конкретизацію в даному випадку можна вважати відносно адекватною перекладацькою трансформацією, оскільки диференціація видів особистої зброї для художнього твору не є релевантною.

Така характерна особливість розглянутого жанру, як максимальна експліцитність образів та пріоритетна роль логічного ходу думки читача, дозволяє останньому не помічати в тексті перекладу випадки непослідовних замін та використання нееквівалентних відповідників військової лексики.

У детективному романі максимальна точність перекладу дещо втрачає важливість у зв'язку з психолінгвістичними особливостями прочитання тексту детективного роману (зосередженість уваги читача на розгортанні подій розслідування злочину, а не на образних картинах). Лексичні трансформації не чинять втрат на рівні ідейно-образної структури, що можна вважати позитивною стилізацією тексту перекладу (за В.В. Коптіловим).

Ідейно-образна структура воєнного роману Юрія Яновського “Вершники” характеризується високим ступенем художності та різноманітністю образів: образи-персонажі, образи української природи і образи подій, у своїй переважності батальних.

У перекладі застосовуються такі види трансформацій, як вилучення, генералізація, заміна. В такому аспекті, частина лексичних трансформацій, таких як вилучення, що застосовуються на підставі ситуативного контексту, видаються відносно адекватними і не порушують систему образів у творі. В інших випадках, коли з речення вилучаються авторські семантичні повтори, стилістично марковані слова замінюються на нейтральні, очевидними стають втрати на рівні мікрообразу. Випадки генералізації та непослідовності відповідників у перекладі виявляються лише при аналітичному читанні, а при звичайному читанні вони є непомітними. З точки зору збереження ідейно-образної структури ці трансформації можна вважати відносно адекватними, але не виправданими оригіналом.

Лексичні заміни в перекладі найчастіше відбувались у рамках певної образної картини тексту. Заміни стилістично маркованих слів нейтральними у поєднанні з вилученням асиндетону призводять до порушення образу в перекладі і не дозволяють читачеві побачити картину в динаміці.

Половець зійшов до води, підкотив штани, повернув носа шаланди в море, притримав за корму, потяг її до себе, люди позіскакували, відбувся діалог, з човна вивантажили важкі пакунки, старому Половцю згадалися контрабандистські справи сина Панаса. – Pólovets se arremangó los pantalones, entró en el agua, viró la proa de la chalana hacia el mar, la sisjutó por la popa y la atrajo. La gente saltó a tierra y después del diálogo descargaron pesados bultos. Al viejo Pólovets le vinieron a la memoria las marañas contrabandistas de su hijo Panas.. У перекладі речення поділяється на три змістовні блоки довгими паузами – крапками, що нейтралізує авторський асиндетон. Цілісність кінематографічного ефекту втрачається, і швидкий наплив однієї картини на іншу зникає.

Застосовані в перекладі лексичних трансформацій призводить до втрат на рівні образу та ідейно-образної структури, нейтралізує авторські стилістичні засоби та культурний колорит оригіналу. Це дозволяє говорити про випадки негативної індивідуалізуючої стилізації в перекладі (за В.В. Коптіловим).

Ідейно-образна структура драми Олександра Корнійчука “Загибель ескадри” характеризується особливостями побудована на образах-персонажах, що становить її жанрову особливість. У ремарках відповідно до жанру присутні також образи-пейзажі.

У ході аналізу були виявлені такі трансформації, як вилучення, додавання, генералізація та заміна.

Вилучення, додавання та генералізація є найменш частотними трансформаціями і загалом не викривлюють змісту тексту перекладу.

Вилучення у військовому зверненні не є релевантним в перекладі, оскільки з контексту однозначно відомо до кого звертаються, а в театральному ж виконанні вилучення номінацій компенсується наочною грою акторів. Додавання застосовувались також у лексиці, що позначає військові звернення і не чинять викривлення змісту. Генералізацію, що застосовується в перекладі зброї та військової техніки, можна вважати відносно адекватною перекладацькою трансформацією, оскільки диференціація видів зброї та техніки для художнього твору не є релевантною.

Заміни в перекладі мають подвійну природу. Застосування заміни в перекладі лексики, що позначає зброю та військову техніку можна вважати відносно адекватною із зазначеної вище причини.

У межах всього тексту драми один і той самий бойовий корабель, а саме міноносець отримав два варіанти перекладу:

Представник. Міноносець “Стремительный” слухать полковника Центральної ради згоден... Але за життя його тут відповідати не може.–

Representante. El destructor “Stremítelni” está de acuerdo en escuchar al coronel de la Rada central ... Pero no puede responder aquí de su vida.

Гайдай. (читає сигнал). Міноноцю “Стремительному” стати на правий фланг... Малий хід...–

Gaidai. (Lee la señal). El torpedero “Stremítelni” debe pasar al flanco derecho... Disminuya ls velocidad...

У цілому нееквівалентність заміни у зазначених прикладах є очевидною. Тим не менше така невідповідність дистанційована у тексті і виявляється лише при аналітичному читанні, а для пересічного читача разові заміни є непомітними.

Заміни призвели до зниження експресивності за рахунок вживання стилістично нейтральних лексем, а також експлікації стислих синтаксичних структур оригіналу. В тексті перекладу розмовне мовлення замінене на загальнолітературне.

Лексичні трансформації, що були використані в перекладі в рамках образу, спричинили негативну індивідуалізуючу стилізацію (за В.В. Коптіловим).

У додатках представлені оригінали та переклади вербальних нот та інформаційної доповіді, які з причин свого обігу у вузьких колах не призначені для опублікування. Крім того, в додатках надаються зведені таблиці, в яких представлені види та кількість виявлених лексичних трансформацій у текстах та їх частотність у кожному лексико-семантичному мікрополі для кожного окремого (тексту) жанру.

ВИСНОВКИ

Порівняльно-перекладознавчий аналіз поступово виходить за межі одного стилю чи жанру. Моделлю перекладознавчого порівняння можна вважати жанрово-стильову домінанту. Цей принцип дозволяє аналізувати переклад за сукупністю позамовних та мовних чинників, оцінювати ступінь регламентованості перекладу та варіативності у відтворенні жанрових та стильових характеристик тексту.

Увага науковців до позамовних чинників комунікативного акту в перекладознавстві не є випадковим, адже вони є релевантними для перекладу,

проявляються у мовленнєвій формі та впливають на граматичні, лексичні трансформації.

Значний потенціал для комплексного моделювання впливу позамовних чинників на переклад має чинник адресованості. Оскільки він не може розглядатися сам по собі, а імплікує врахування категорій адресанта, адресата, мети спілкування, функції тексту на його основі можна запропонувати дві моделі ситуації перекладу.

Перша модель представляє ситуацію, коли оригінал адресований іншомовному з автором оригіналу комуніканту. Переклад оригінального тексту передбачається вже при його створенні (офіційне листування). В другу групу об'єднуються ситуації, коли оригінал створюється для одномовного з автором оригіналу комуніканту (художня література). Створення такого тексту не передбачає його перекладу. Запропоновані моделі можуть використовуватися в порівняльних дослідженнях пар паралельних текстів, що належать до різних функціональних стилів та жанрів. Дія стилетворчих та жанротворчих чинників проявляється в перекладацьких трансформаціях і досліджується через них.

Особливо цінним є порівняння в міжжанровій та міжстильовій площині не тільки граматичних, але й лексичних трансформацій. Це можливо на такій основі як тема спілкування.

Тематична лексика не є в тексті okazіональною, тому закономірності в її трансформаціях співвідносяться із закономірностями лексичних трансформацій всього тексту.

Завдяки наявності спільної тематичної лексики пари паралельних текстів, що належать до різних стилів та жанрів, утворюють однорідний клас об'єктів і стають порівнюваними за лексичними трансформаціями. Основою для порівняння може бути військова тема, яка присутня в текстах військової тематики.

Тексти військової тематики – це будь-які тексти, в яких описується військова дійсність у тому чи іншому її вираженні та різновидах. Військова тематика проявляється в сукупності, що складається з низки військових тем, а також ряду тем, які безпосередньо або опосередковано пов'язані з військовою сферою.

У перекладі текстів військової тематики офіційно-ділового та художнього стилів використовуються однакові лексичні трансформації, а саме: вилучення, додавання, заміна. В перекладі текстів художнього стилю застосовувались також інші види трансформацій (генералізація і конкретизація).

Дивергентною стильовою характеристикою в текстів військової тематики офіційно-ділового стилю є понятійна система повідомлення. Понятійна система офіційно-ділового повідомлення – це сукупність значень, які

відбивають предмет розмови і матеріалізуються в таких мовних засобах як терміни.

Випадки використання нееквівалентних відповідників у перекладі спричиняють зсуви в певній системі понять, яка співвідноситься з системою понять у відповідній галузі. Неадекватність лексичних трансформацій (заміни) в перекладі текстів військової тематики офіційно-ділового стилю призводить до порушення його понятійної системи.

Критерієм оцінювання адекватності перекладу текстів офіційно-ділового стилю є відтворення понятійної системи повідомлення. Важливим показником еквівалентності перекладу можна вважати кількість потенційно можливих, але не використаних перекладачем еквівалентів.

Порівняльне дослідження дало підтвердження тому, що основним стилетворчим чинником, що зумовлює переклад текстів військової тематики художнього стилю є ідейно-образна структура тексту, яка відіграє пріоритетну роль.

Застосування лексичних трансформацій (вилучення, заміна, генералізація) в перекладі текстів військової тематики художнього стилю виявляється у позитивній чи негативній індивідуалізуючій стилізації тексту перекладу.

Вилучення та заміна в текстах перекладу оповідання, воєнного роману та драми призвели до негативної стилізації. Це виявляється у спрощенні, збідненні, або повному вилученні мікрообразів та стилістично маркованих одиниць оригіналу. Результатом застосування замін у детективному романі стала позитивна стилізація. Такий феномен реалізується в перекладі завдяки особливостям ідейно-образної структури детективного роману, як жанру. Його ідейно-образна структура сформована в особливому різновиді – логічному ланцюжку ходу думки читача (за Т. Матвеевою). Жанр детективного роману проявляє низьку насиченість образними засобами порівняно з іншими літературними жанрами. Метафоричність, емоційність та інтуїтивність, як ознаки художнього образу, в даному жанрі поступаються інформативності, тобто насиченості змістовою інформацією.

Кількісні підрахунки потенційно можливих еквівалентних відповідників у текстах художнього стилю надають інформацію лише про еквівалентність перекладу окремих лексичних одиниць, але не відображають ступінь адекватності відтворення ідейно-образної структури тексту. Остання має вимірюватися відтворенням мікрообразів.

В межах офіційно-ділового стилю перспективним є проведення порівняльних досліджень текстів більшої кількості жанрів офіційно-ділового стилю, а також порівняння з текстами наукового та публіцистичного стилів.

В межах художнього стилю вбачаємо перспективним напрямом порівняльних перекладознавчих досліджень текстів різних родів літератури (поезія, проза, драма) та більшої кількості жанрів. Порівняльні перекладознавчі дослідження можна також проводити на матеріалі паралельних текстів художнього та публіцистичного стилів, оскільки обидва вони можуть виконувати функцію впливу і мати високий ступінь експресивності.

Напрямок подальших досліджень психолінгвістичних аспектів художнього перекладу може бути вивчення читацького сприйняття художніх перекладних текстів.

Найбільш загальним подальшим напрямком вважаємо порівняльні перекладознавчі дослідження текстів різних жанрів та стилів, що належать до інших тематик (медична, політична, релігійна, юридична, тощо). Результати таких досліджень дадуть матеріал для індуктивного розвитку загальної теорії перекладу.

Основні положення дисертації відображено в таких публікаціях:

Статті в наукових часописах:

1. Теорія та практика військового перекладу в Україні // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. Вип. 41. – К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2007. – С.42 – 44.

2. Деякі особливості перекладу вербальних нот // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет” 2009. – Вип.25. – С.456 – 462.

3. Зниження експресивності у перекладах памфлетів Я. Галана іспанською мовою // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. Збірник наукових статей. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2009. – №2 – С. 173 – 177.

4. Метод сравнения в языкознании, литературоведении и переводоведении. // “Современная филология: теория и практика”. – Москва: Институт стратегических исследований, 2010. – С. 239 – 242.

5. Відтворення військової лексики в українському перекладі детективного роману Маріо Варгаса Льйоси “Хто вбив Паломіно Молеро?” // Філологічні трактати. Науковий журнал. – Суми: Сумський державний університет, 2010. – Том 2, №4 – с. 76 – 82.

Тези доповідей на конференціях:

6. Юндіна О.В. Жанрові особливості перекладу вербальних нот / О.В. Юндіна // Актуальні задачі фінансового, психологічного, правового, радіотехнічного та лінгвістичного забезпечення підрозділів та частин Збройних Сил України: наук.-практ. конф., 25 квітня 2008р.: матеріали. – Київ: НКК ВІКНУ, 2008. – С.138.

7. Юндіна О.В. Особливості перекладу військової термінології в художніх прозових текстах / О.В. Юндіна // Актуальні задачі фінансового, психологічного, правового, радіотехнічного та лінгвістичного забезпечення підрозділів та частин Збройних Сил України: наук.-практ. конф., 28 квітня 2010р.: матеріали. – Київ: НКК ВІКНУ, 2010. – С.227–228.

8. Юндіна О.В. Здобутки та перспективи двомовної лексикографії у ВІКНУ / О.В. Юндіна // Військова освіта та наука: сьогодні та майбутнє: VI міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 листопада 2010р.: матеріали. – Київ: НКК ВІКНУ, 2010р. – С.166–168.

9. Юндіна О.В. Деякі стилістичні аспекти перекладу текстів публіцистичного стилю / О.В. Юндіна // Військова освіта та наука: сьогодні та майбутнє: VII міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 листопада 2011р.: матеріали. – Київ: НКК ВІКНУ, 2011р. – С.109–110.

10. Юндіна О.В. Значення методу порівняння для перекладознавчої науки / О.В. Юндіна // Військова освіта та наука: сьогодні та майбутнє: VIII міжнар. наук.-практ. конф., 23 листопада 2012р.: матеріали. – Київ: НКК ВІКНУ, 2012р. – С.125–126.

АНОТАЦІЯ

Юндіна О.В. Жанрово-стильова обумовленість лексичних трансформацій в перекладі текстів військової тематики (на матеріалі іспанських та українських офіційно-ділових та художніх текстів). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.16 – перекладознавство. – Державний заклад “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського” МОНмолодьспорту України, Одеса, 2013.

Дисертацію присвячено дослідженню жанрово-стильової обумовленості лексичних трансформацій в перекладі текстів військової тематики на матеріалі іспанських та українських офіційно-ділових та художніх текстів.

Проведено міжжанровий та міжстильовий перекладознавчий порівняльний аналіз лексичних трансформацій в офіційно-ділових та художніх текстах військової тематики. В якості основи для проведення зазначеного аналізу, а також критерію формування емпіричного корпусу використана тематика текстів, яка проявляється в них через лексичні одиниці. Проаналізовано позамовні, комунікативні чинники, що зумовлюють переклад, вся сукупність яких поєднана на основі чинника адресованості в дві моделі ситуацій перекладу. Сформульовано визначення “текст військової тематики” і визначено його співвідношення із військовими текстами, що є об’єктами військового перекладу.

Ключові слова: жанрово-стильова обумовленість, порівняльний перекладознавчих аналіз, лексичні трансформації, текст військової тематики, комунікативні чинники, тематична лексика.

АННОТАЦІЯ

Юндина Е.В. Жанрово-стилистическая обусловленность лексических трансформаций в переводе текстов военной тематики (на материале испанских и украинских официально-деловых и художественных текстов). – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.16 – переводоведение. – Государственное учреждение “Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского” Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины, Одесса, 2013.

Диссертация посвящена исследованию жанрово-стилистической обусловленности лексических трансформаций в переводе текстов военной тематики на материале испанских и украинских официально-деловых и художественных текстов.

Проведен межжанровый и межстилевой переводоведческий сравнительный анализ лексических трансформаций в текстах военной тематики. В качестве основы для проведения анализа, а также критерием формирования эмпирического корпуса послужила тематика текстов, которая проявляется в них через лексические единицы. Проанализированы внеязыковые, коммуникативные факторы, обуславливающие перевод, вся совокупность которых сопряжена на основе фактора адресованности в две модели ситуаций перевода. Сформулировано определение “текст военной тематики” и определено его соотношение с военными текстами, являющимися объектами военного перевода.

Исследована обусловленность перевода текстов военной тематики официально-делового стиля в жанрах “вербальная нота” и “информационный доклад”. Выявлена приоритетная релевантность для перевода текстов указанного функционального стиля такого внеязыкового фактора, как понятийная система сообщения.

Исследована обусловленность перевода текстов военной тематики художественного стиля в жанрах “рассказ”, “детективный роман”, “военный роман” и “драма”. Подтверждена приоритетная релевантность для перевода текстов указанного функционального стиля такого внеязыкового фактора, как идейно-образная структура. Выявлены жанровые особенности перевода текстов различных жанров художественного стиля.

Проведен сравнительный анализ стилевых и жанровых особенностей перевода официально-деловых и художественных текстов военной тематики.

Перспективу дальнейших исследований мы видим в сравнении текстов большего количества жанров всех функциональных стилей в разных парах языков.

Ценным представляется также изучение психолингвистических аспектов художественного перевода в разрезе читательского восприятия переводного художественного текста.

Наиболее общим направлением последующих исследований является проведение переводческих межжанровых и межстилевых сравнений текстов других тематик (медицинская, политическая, религиозная, юридическая). Результаты таких исследований дадут материал для индуктивного развития общей теории перевода.

Ключевые слова: жанрово-стилистическая обусловленность, сравнительный переводоведческий анализ, лексические трансформации, текст военной тематики, коммуникативные факторы, тематическая лексика.

SUMMARY

Yundina O.V. Genre and stylistic conditionality of lexical transformations in translation of the texts of military subject area (based on Spanish and Ukrainian official and literary texts). – Manuscript.

Thesis for the candidate degree in philology. speciality 10.02.16 – Translation Studies. – The State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky” of the Ministry of Education and Science, Youth and Sport of Ukraine, Odesa, 2013.

The thesis is devoted to the research of genre and stylistic conditionality of lexical transformations in translation of the texts of military subject area based on Spanish and Ukrainian official and literary texts.

The inter-genre and comparative inter-stylistic translation analysis of lexical transformations in the texts of military subject area has been conducted. Subject areas of texts where they are manifested by lexical items are used as a basis for mentioned analysis as well as the criteria for the empirical corpus formation. Extralinguistic communication factors of translation have been analyzed. The totality of these factors is connected on the basis of the addressee factor in two models of the translation situations. The definition of “a text of military subject area” has been formulated and its relationship with military texts which are the object of military translation has been defined.

A comparative analysis of style and genre features of the translation of official and literary texts of military topics has been conducted.

Key words: genre and stylistic conditionality, translation comparative analysis, lexical transformation, the text of military subject area, communication factors, thematic vocabulary.